

کاربست شهرسازی منظر در ساماندهی ساختار اصلی شهرها در راستای ارتقای زیست‌پذیری (مطالعه موردی: منطقه ۳ شهر قزوین)

^۱ محمدرضا احمدنیا^۱، رمضانعلی شورمیج^{۲*}، نوید سعیدی رضوانی^۳

^۱ پژوهشگر دکتری، گروه شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.
^۲ استادیار، گروه شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران. نویسنده مسئول.
^۳ استادیار، گروه شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۰۲ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۴/۰۴

چکیده

شهرسازی منظر، رویکردی جامع است که با یکپارچه‌سازی عناصر محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، به طراحی شهری می‌پردازد و به جنبه‌های روان‌شناختی و ادراکی شهروندان نیز توجه دارد. بازسازی منظر شهری و ارتقای زیست‌پذیری، از موضوعات کلیدی این رویکرد است که بر بهبود کیفیت محیطی، اجتماعی و اقتصادی شهرها تمرکز دارد که هدف اصلی پژوهش حاضر می‌باشد. این پژوهش با رویکرد ترکیبی کمی-کیفی و استراتژی استقرایی-قیاسی انجام شده است. داده‌ها از طریق مطالعات اسنادی، پیمایش‌های میدانی، پرسشنامه (۳۸۳ نمونه از شهروندان) و مصاحبه‌های عمیق (۳۰ متخصص) جمع‌آوری شدند. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزارهای GIS و SPSS و رتبه‌بندی ۱۰،۸،۲ و رتبه‌بندی ۲۶ انجام شد. سؤال اصلی این پژوهش این است که چگونه می‌توان اصول و معیارهای شهرسازی منظر را در راستای ارتقای زیست‌پذیری منظر اصلی شهری عملیاتی کرد؟ ابتدا تحلیل مضمون برای شناسایی مولفه‌های بهبود ساختار شهری و ارتقای زیست‌پذیری انجام و سپس میانگین مولفه‌ها در ابعاد کالبدی، نهادی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی محاسبه گردید. در نهایت، برای تحلیل فضایی منطقه ۳ شهر قزوین، نقشه‌های مرتبط با وضعیت موجود تهیه شد. بر اساس یافته‌های پژوهش، در بعد نهادی، مولفه "الگوهای جامع ساماندهی" با میانگین ۴،۲۸۲ و در بعد زیست‌محیطی، مولفه "اکولوژی منطقه" با میانگین ۴،۳۲۶ از بالاترین امتیازات برخوردار بودند. از طرف دیگر در بعد کالبدی، مولفه "خوانایی و هویت" با میانگین ۲،۶۸۱ و در بعد اجتماعی، مولفه "میزان جمعیت" با میانگین ۲،۲۶۶ از پایین‌ترین امتیازات برخوردار بودند. تحلیل تراکم جمعیت نشان داد تراکم بالا در مناطق مرکزی و حومه‌ای موجب ازدحام، ترافیک، آلودگی و بافت فرسوده شده، زیست‌پذیری و منظر شهری را تحت تأثیر قرار داده است. الگوی دانه‌بندی ریزدانه و متوسط‌دانه نیز با وجود مزایایی چون حس‌تعلق و دسترسی پیاده، مشکلاتی مانند کمبود نور و فضای باز دارد که نیازمند بهسازی معابر و ایجاد فضای سبز است. توزیع مناسب کاربری‌های خدماتی می‌تواند دسترسی، تعاملات اجتماعی و زیست‌پذیری را بهبود بخشد.

واژگان کلیدی: شهرسازی منظر، ساختار اصلی شهر، زیست‌پذیری شهری، منطقه ۳ شهر قزوین.

* نویسنده مسئول: E-mail: drshormeij@gmail.com

^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان "ارائه الگوی شهرسازی منظر در بازساخت ساختار اصلی شهر با تمرکز بر زیست‌پذیری (مطالعه موردی: منطقه ۳ شهر قزوین)" می‌باشد که به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین انجام پذیرفته است.

مقدمه

در عصر کنونی با پیشرفت چشمگیر علم و تکنولوژی زندگی جوامع بشری علی‌الخصوص در یک قرن اخیر تحت تأثیر قرار گرفته و گسترش ناموزون و ناهماهنگ شهرها در همه ابعاد و ملاحظات را در پی داشته و چالش‌ها و مسائل متعددی را برای شهر و شهرنشینان بوجود آورده است. از اینرو اندیشمندان و متخصصان به منظور حل معضلات بوجود آمده ناشی از تغییرات و دگردیسی در شهرها و همچنین پیشگیری از بوجود آمدن مشکلات جدید در آینده تئوری و ایده‌های شهرسازانه و نوآورانه‌ای را در راستای ارتقاء زیست‌پذیری شهرها ارائه نموده‌اند. یکی از این تئوری‌های نوظهور، تئوری "شهرسازی منظر" بوده که به دنبال ایجاد فضاهای شهری پایدار، زیست‌پذیر و دارای هویت فرهنگی با تأکید بر نقش منظر در ساختار کالبدی و عملکردی شهرها می‌باشد. امروزه که بسیاری از شهرهای ما در ایران با چالش‌های متعددی از جمله تغییرات سریع کاربری اراضی، ساخت و سازهای بی‌رویه و خارج از طرح‌های مصوب شهری، فرسودگی بافت‌های تاریخی و فرهنگی، و همچنین کاهش فضاهای سبز و باز و ... روبرو می‌باشند، با استفاده از این تئوری و ارائه برنامه اصولی و مدون بازسازی، نوسازی و یا طرح‌های ساماندهی و ارتقای ساختار اصلی شهر (به عنوان شاکله و منظر اصلی شهر) در جهت زیست‌پذیرتر نمودن آنها و افزایش رضایت‌مندی ساکنین می‌توان گام برداشت. در حقیقت هدف اصلی این پژوهش نیز تحلیل و کاربرد تئوری شهرسازی منظر به منظور بازسازی و ارتقای منظر اصلی شهری با تأکید بر تقویت زیست‌پذیری است. برای بررسی و پیاده نمودن این نظریه، منطقه ۳ شهر قزوین را با عنایت به دارا بودن مشکلات و معضلات فراوان به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب نموده‌ایم. این منطقه، به دلیل برخورداری از میراث فرهنگی و طبیعی ارزشمند، از جمله بافت‌های تاریخی و باغ‌های سنتی، از اهمیت ویژه‌ای در خصوص کاربری اصول شهرسازی منظر برخوردار است. با توجه به چالش‌های موجود در طراحی و ساماندهی منظر شهری در منطقه ۳ شهر قزوین، از جمله ناهماهنگی میان عناصر طبیعی و مصنوع، عدم بهره‌برداری بهینه از فضاهای عمومی و کمبود فضاهای سبز مناسب، زیست‌پذیری شهری کاهش یافته و هویت منظر شهری تحت تأثیر قرار گرفته است. این مسائل موجب ایجاد شرایطی شده که نه تنها کیفیت زندگی شهروندان را کاهش داده، بلکه تعاملات اجتماعی و فرهنگی را نیز دچار اختلال کرده است. در حقیقت ضرورت انجام این پژوهش، مداخله در ساختار اصلی منطقه ۳ قزوین به منظور افزایش زیست‌پذیری و ایجاد سرزندگی و بالابردن غنای حسی و حس‌تعلق در بین ساکنین آن می‌باشد. این الگو بر پایه مفاهیم و رویکردهای شهرسازی منظر و با در نظر گرفتن ویژگی‌های خاص منطقه ۳ شهر قزوین طراحی خواهد شد. پژوهش سعی دارد تا از طریق یکپارچه‌سازی ابعاد مختلف محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، نهادی الگویی ارائه دهد که علاوه بر حفظ و ارتقای ارزش‌های منظر طبیعی و فرهنگی، به بهبود کیفیت زندگی و افزایش زیست‌پذیری شهری نیز کمک نماید. سؤال اصلی این پژوهش به‌طور دقیق این است که چگونه می‌توان اصول و معیارهای شهرسازی منظر را در راستای ارتقای زیست‌پذیری منظر اصلی شهری عملیاتی کرد؟ به عبارت دیگر، این پژوهش به دنبال ایجاد ارتباط مفهومی و اجرایی میان ابعاد مختلف شهرسازی منظر و زیست‌پذیری شهری است و به‌طور خاص، پژوهش در پی شناخت و تحلیل ارتباط میان این دو متغیر در سطح منطقه ۳ شهر قزوین می‌باشد، به‌طوریکه نتایج آن بتواند راه‌حل‌های عملی و کارآمد، برای بهبود منظر شهری و کیفیت زیست‌پذیری ارائه دهد.

پیشینه پژوهش

ریشه‌های شهرسازی منظر را می‌توان در نقدهای پست‌مدرنیستی بر معماری و برنامه‌ریزی مدرنیستی و همچنین در معماری منظر جستجو کرد. پروژه‌های پیشگام در این زمینه، از جمله پارک دولایت اثر برناردو چومی در سال ۱۹۸۰ نقش مهمی در شکل‌گیری این رویکرد داشتند (Endreny, 2022, 28). در اواخر دهه ۱۹۹۰، جیمز کرنر با معرفی عبارت "منظر به عنوان شهرسازی" در سمینارهای "منظر سازنده" و "منظر ترمیمی"، زمینه را برای گسترش این رویکرد فراهم کرد (Lindholm, 2012, 3). سپس چارلز والد‌هایم در سال ۱۹۹۷ اصطلاح "شهرسازی منظر" را رسماً معرفی نمود و با برگزاری کنفرانس‌ها و انتشار آثاری چون "خوانش شهرسازی منظر" (۱۹۹۹) مبانی نظری این حوزه را تقویت کرد (Waldheim, 2006, 37-41).

امروزه، شهرسازی منظر به عنوان یک رویکرد یکپارچه در طراحی و برنامه‌ریزی شهری مورد توجه قرار گرفته است و با تلفیق مفاهیم زیبایی‌شناسی، پایداری، عملکرد و هویت فرهنگی، به دنبال ایجاد فضاهای شهری جذاب، کارآمد و سازگار با محیط‌زیست است (Endreny, 2022, 45-48).

در ادامه مطابق جداول (۱) و (۲) به بررسی برخی از پژوهش‌های داخلی و خارجی مرتبط با موضوع خواهیم پرداخت.

جدول (۱) - پیشینه داخلی در رابطه با متغیرهای اصلی (نگارندگان)

پژوهشگر و سال انتشار	عنوان پژوهش	نتایج
ذکات و دیگران (۱۳۹۹)	ارتقاء سرزندگی در فضاهای شهری با تأکید بر رویکرد ساماندهی منظر شهری (مطالعه موردی: شهر یاسوج)	با استفاده از روش تحلیل محتوا و مصاحبه با کارشناسان، راهکارهایی برای افزایش سرزندگی در فضاهای شهری ارائه دادند.
احمدی و دیگران (۱۴۰۰)	تأثیر مؤلفه‌های کالبدی تبلیغات شهری در آلودگی بصری منظر شهری	روش کیفی و مصاحبه با کارشناسان: عواملی همچون اندازه، رنگ و مکان تبلیغات شهری بر آلودگی بصری منظر تأثیرگذار هستند.
محمدی ده‌چشمه و دیگران (۱۴۰۱)	بررسی و اولویت‌بندی زیست‌پذیری مناطق و محلات شهر شهرکرد	با استفاده از مؤلفه‌های زیست‌پذیری، به ارزیابی وضعیت محلات و ارائه راهکارهایی برای ارتقای زیست‌پذیری پرداختند.
پورباقر (۱۴۰۲)	رویکردی طراحی مبنا به معماری سرآمد: تعامل هویت بومی و فناوری‌های نو ظهور	با استفاده از مطالعات موردی و مصاحبه با خبرگان، الگوی طراحی مبتنی بر این رویکرد را ارائه کرد.
شفیعی و دیگران (۱۴۰۳)	بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی در حفاظت از منظر شهری تاریخی تهران: ارزش‌ها، ادراک شهر و روایت هویت محلی	با بررسی بر روی بسترهای شبکه‌های اجتماعی و استفاده از نرم‌افزار وب‌هاروی اطلاعات مورد نظر در بازه زمانی یک‌ساله استخراج و مشخص شد که ارزش‌های گوناگون متناسب به شهر به‌جای اینکه غایتی برای حفاظت و مدیریت شهر و میراث باشند، می‌تواند تبدیل به‌وسيله‌ای برای گرد هم آوردن گروه‌های مختلف، کارشناسان، شهروندان و همچنین محلی‌ها و گردشگران شود.

جدول (۲) - پیشینه خارجی در رابطه با متغیرهای اصلی (نگارندگان)

پژوهشگر و سال انتشار	عنوان پژوهش	نتایج
Van Berkel et al (2019)	پیش‌بینی شهرنشینی و تغییرات منظر در مقیاس گسترده با استفاده از مدل "FUTURES"	با استفاده از این مدل، به ارزیابی سناریوهای توسعه آتی پرداختند
Zhou, & Ligang Lv. (2020)	درک پویایی‌های از دست رفتن زمین‌های کشاورزی در مناطق در حال شهرنشینی سریع: رویکرد تشخیصی مسئله محور به پایداری منظر	با استفاده از رویکرد تشخیصی مسئله محور، به بررسی پایداری منظر در این مناطق پرداختند.
Penteado, H. M. (2021)	فضاهای باز شهری از منظر پراکندگی زیستی: درس‌هایی از رویکرد مبتنی بر مدل فردی برای ارزیابی اثرات الگوهای منظر بر پایداری جمعیت‌های حیات وحش	با استفاده از مدل مبتنی بر فرد، به ارزیابی این اثرات پرداخت.
Deng et al (2022)	عوامل مؤثر بر تغییر ناهمگون الگوهای منظر شهری از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸ و استفاده از روش رگرسیون نتایج بدین گونه بود: روند افزایش معنادار مساحت لکه‌ای و تجمع زمین شهری و روند کاهشی تکه تکه شدن چشم‌انداز. روند افزایشی پیچیدگی شکل هر شهر از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۵ و پس از آن شهرها و کلان شهرهای شرقی تمایل به کاهش داشتند. این نشان می‌دهد که وقتی توسعه شهری به سطح معینی می‌رسد، شکل منظر به تدریج منظم می‌شود.	با انتخاب ۷ دوره از داده‌های مرز شهری و داده‌های اجتماعی - اقتصادی از ۳۱ مرکز استان در چین از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸ و استفاده از روش رگرسیون نتایج بدین گونه بود: روند افزایش معنادار مساحت لکه‌ای و تجمع زمین شهری و روند کاهشی تکه تکه شدن چشم‌انداز. روند افزایشی پیچیدگی شکل هر شهر از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۵ و پس از آن شهرها و کلان شهرهای شرقی تمایل به کاهش داشتند. این نشان می‌دهد که وقتی توسعه شهری به سطح معینی می‌رسد، شکل منظر به تدریج منظم می‌شود.
Xie et al (2023)	زمین‌های کشاورزی آمریکا در معرض تهدید شهرنشینی: سناریوهای توسعه آتی تا سال ۲۰۴۰	با استفاده از مدل‌سازی، به ارزیابی تهدیدات شهرنشینی برای اراضی کشاورزی پرداختند.
Wang et al (2024)	تعادل بین شهرنشینی، تولید کشاورزی و یکپارچگی اکولوژیکی: رویکرد عملکردی و ساختاری منظر در چین	با استفاده از رویکرد عملکردی و ساختاری منظر، راهکارهایی برای دستیابی به این تعادل ارائه کردند.

در مجموع، پژوهش‌های داخلی به موضوعاتی همچون ارتقای زیست‌پذیری شهری، ساماندهی منظر شهری و تأثیر عوامل کالبدی بر آلودگی بصری پرداخته‌اند. همچنین، پژوهش‌های خارجی به مسائلی مانند تعادل بین شهرنشینی و حفظ منابع

طبیعی، ارزیابی تهدیدات شهرنشینی برای اراضی کشاورزی و پایداری فضاهای باز شهری توجه داشته‌اند، در مقابل پژوهش حاضر با کاربست و بکارگیری شهرسازی منظر در بازساخت ساختار اصلی شهر با تمرکز بر زیست‌پذیری، به دنبال ارائه رویکردی جامع و فرارشته‌ای برای ارتقای کیفیت محیطی، اجتماعی و اقتصادی شهرها است. این الگو، با استفاده از مفاهیم و رویکردهای شهرسازی منظر و با توجه به ویژگی‌های منطقه ۳ شهر قزوین، طراحی و ارائه خواهد شد.

■ مبانی نظری پژوهش

■ مفهوم و چیستی شهرسازی منظر

شهرسازی منظر رویکردی نوین در طراحی و برنامه‌ریزی شهری است که از میانه دهه ۹۰ میلادی با تفاسیری در مورد نحوه طراحی شهری در قرن ۲۱ ظهور یافت. این رویکرد از دل نظریه طراحی در معماری و معماری منظر شکل گرفت و به دنبال ترکیب طراحی و اکولوژی با سبک متعالی است (Ipek, 2022). اندیشمندان و پیشگامان اصلی این حوزه چارلز والدهایم، جیمز کرنر، گونیل لیندهلم و دیگران هستند. شهرسازی منظر به عنوان یک رویکرد نوین در حوزه طراحی و برنامه‌ریزی شهری، نقش مهمی در ایجاد فضاهای شهری زیست‌پذیر و پایدار ایفا می‌کند. این رویکرد، با ارائه راهکارهای جامع و فرارشته‌ای، به دنبال یکپارچه‌سازی عناصر مختلف محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در طراحی و برنامه‌ریزی شهری است (عرفانی و دیگران، ۱۳۹۸، ۳). منطق اصلی شهرسازی منظر این است که منظر باید بنیان اصلی ساخت‌وساز در طراحی شهری باشد و بر اهمیت درک و حفظ ارزش‌های منظر طبیعی و فرهنگی در فرایند توسعه شهری تأکید دارد (شاملو و دیگران، ۱۳۹۷). ویژگی‌های اصلی شهرسازی منظر عبارتند از: یکپارچگی عناصر محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در طراحی شهری، انطباق‌پذیری و انعطاف‌پذیری در پاسخ به شرایط زمینه‌ای و محیطی، ترکیبی، زمانی، چندسطحی، زمینه‌ای، مقاوم و پیچیده بودن (مثنوی و دیگران، ۱۴۰۰). شهرسازی منظر به دنبال افزایش ادراک از فرآیندهای تغییردهنده بافت شهری و کاربرد خلاقانه دانش و تفکر اکولوژیکی در طراحی و برنامه‌ریزی شهری است (Lindholm, 2011).

جیمز کرنر و لیندهلم مهم‌ترین و اساسی‌ترین ویژگی‌های شهرسازی منظر را به شرح زیر ارائه می‌دهند (حیدری تمرآبادی و کرمی، ۱۴۰۱):

- ویژگی ترکیبی بودن: به معنای ادغام و ترکیب رشته‌های طراحی شهری، اکولوژی، زیرساخت‌ها، معماری و معماری منظر
- ویژگی زمانی: به معنای طراحی برای تغییر و در نظر گرفتن «فرم به‌عنوان حالتی موقتی از موضوع»؛
- ویژگی چند مقیاسی یا چندسطحی بودن: به مفهوم کاربرد فرآیندها به جای فرم‌ها به‌عنوان پایه طراحی؛
- ویژگی زمینه‌ای: به معنی ترسیم بر اساس اکولوژی، اقلیم و فرهنگ در یک پروژه و زمینه‌ی طراحی؛
- ویژگی مقاوم: به معنای کاربرد ویژگی‌های محلی به منظور انطباق با فرایندهای جهانی؛
- ویژگی پیچیدگی: به مفهوم چندوجهی بودن رویکرد شهرسازی منظر.

■ منظر و منظر شهری

منظر ویژگی‌های مشهود یک ناحیه از زمین شامل عناصر فیزیکی، زنده، ساخته شده توسط انسان‌ها و عناصر گذرا مانند نور و شرایط آب و هوایی است که ترکیب آن‌ها همراه با حضور انسان‌ها، منظری را خلق می‌کند که منعکس‌کننده ترکیب زندگی انسان و مکان است (سیف‌الدینی و دیگران، ۱۳۹۳). کنوانسیون اروپایی منظر، منظر را بخشی از سرزمین می‌داند که توسط جمعیت‌ها درک می‌شود و نتیجه عوامل طبیعی یا انسانی و روابط این دو با هم است. ماهیت منظر عینی-ذهنی است که رابطه‌ای ادراکی میان انسان به عنوان ادراک‌کننده و محیط به عنوان ادراک‌شونده با پیوندی پیوسته ایجاد می‌شود (همتی و صابونچی، ۱۴۰۰). در جدول (۳) ابعاد مفهومی منظر شهری از دیدگاه برخی پژوهشگران حوزه شهرسازی بیان شده است:

جدول (۳) - ابعاد مفهومی منظر شهری از دیدگاه پژوهشگران حوزه شهرسازی (نگارندگان)

ابعاد منظر شهری مطرح شده	پژوهشگران
ادراکی، فیزیکی و عملکردی	لینچ، ۱۹۶۰
بصری و ساختاری	کالن، ۱۹۶۰
عوامل طبیعی و مصنوعی	شریفیان ثانی، ۲۰۰۱
فرم، عملکرد، معنا	پاکزاد، ۲۰۰۵
عوامل عینی، ذهنی و عاطفی	گلکار، ۲۰۰۶
پایداری، هویت، زیبایی، وحدت	محمودی، ۲۰۰۶
بصری، کالبدی، فضایی، فعالیت، هویتی، محیطی	عبدالله خان، ۲۰۰۶
بصری، عملکردی، معنایی	رضازاده، ۲۰۰۷
عوامل کالبدی، غیر کالبدی، فعالیت‌های انسانی	بهزادفر، ۲۰۰۸
زیبایی‌شناختی، فرهنگی، عملکردی، هویتی	منصوری، ۲۰۰۹؛ کریمی مشاور، ۲۰۱۰
عوامل طبیعی و عوامل مصنوعی	فرهادی و تیموری، ۲۰۱۰
کالبدی، بصری، فرهنگی	کیانی و سرداری، ۲۰۱۱
عینی (طبیعی و مصنوعی)، ذهنی (رویدادهای فرهنگی، حادث تاریخی، خاطرات، روابط، تعاملات انسانی)	فیضی و اسدپور، ۲۰۱۳

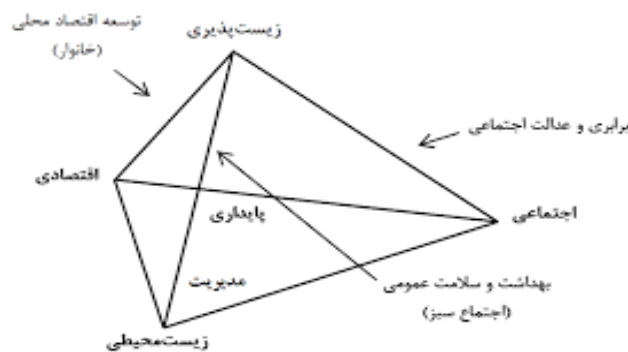
منظر شهری به رابطه دوسویه انسان و محیط در شکل‌گیری آن اشاره دارد که در سه مقیاس خرد (فضاهای انضمامی و تجربه روزمره)، میانی (قلمروها و تصاویر ادراکی - خاطره‌ای) و کلان (ساختار کلی شهر) شکل می‌گیرد (اسماعیل دخت، ۱۳۹۹). در جدول (۴) سطوح منظر شهری براساس ۵ معیار مقیاس، ماهیت، مولفه، عناصر و ابزار درک بیان گردیده است:

جدول (۴) - سطوح منظر شهری (اسماعیل دخت و دیگران، ۱۳۹۹)

منظر شهری	
مقیاس	خرد، میانی، کلان
ماهیت	عینی - ذهنی
مولفه	فرم کالبدی - عملکردی - معنا
عناصر	عوامل مصنوع: ساختمان‌ها - تاسیسات و تجهیزات شهری - فضاهای شهری شامل خیابان‌ها، محلات، میادین و سایر فضاهای شهری. عوامل طبیعی شامل: پوشش گیاهی (درختان، گیاهان، پارک‌ها): شکل زمین (توپوگرافی): آب (رودها، دریاچه‌ها) عوامل انسانی: تجربیات، خاطرات و ادراکات انسانی
ابزار درک	بصری، شنوایی، بویایی، لامسه

■ زیست‌پذیری به عنوان هدف شهرسازی منظر

زیست‌پذیری، به عنوان یکی از اصول اساسی شهرسازی منظر، به دنبال ارتقای کیفیت محیطی، اجتماعی و اقتصادی شهرها است (شماعی و دیگران، ۱۳۹۶، ۱۶۳). هدف شهرسازی منظر ایجاد فضاهای شهری پایدار، زیست‌پذیر و دارای هویت فرهنگی از طریق یکپارچه‌سازی ابعاد مختلف در طراحی شهری است (Mu & Zhao, 2022). بازسازی و ارتقای منظر اصلی شهری با تمرکز بر زیست‌پذیری از موضوعات مهم در این حوزه محسوب می‌شود (عرفانی و دیگران، ۱۳۹۷). در تصویر (۱) ارتباط مابین پایداری و زیست‌پذیری براساس ملاحظات همچون ملاحظات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی به عنوان یک منشور بررسی شده است:

تصویر (۱) - منشور پایداری و زیست‌پذیری (سلیمانی مهنجانی و دیگران، ۱۳۹۵)

زیست‌پذیری شهری یکی از مبانی اصلی توسعه پایدار شهری است که برآمده از آگاهی مردم به جنبه‌های مختلف و ضروری شهرنشینی مدرن است (پوراحمد و دیگران، ۱۳۹۹). همچنین چون زیست‌پذیری بر مقیاس محلی تمرکز دارد و توسعه پایدار بر مقیاس منطقه‌ای و جهانی تأکید، بنابراین می‌توان زیست‌پذیری را، زیرمجموعه و راهی به سوی پایداری دانست. در بستر پایداری، زیست‌پذیری به طور معمول به عنوان یک گزینه برای توانمندسازی و بهبود حومه‌های پراکنده و همچنین جوامعی با منابع محدود و جمعیت زیاد مورد توجه قرار می‌گیرد. در جدول (۵) برخی تعاریف مطرح شده از سوی متخصصین در خصوص زیست‌پذیری و شهر زیست‌پذیر ارائه شده است:

جدول (۵) - برخی از تعاریف ارائه شده درباره زیست‌پذیری و شهر زیست‌پذیر (سلیمانی مهنجانی و دیگران، ۱۳۹۵)

پژوهشگر	تخصص	مکان	سال	تعریف
پسیون	جغرافیا	انگلستان	۱۹۹۰	زیست‌پذیری کیفیتی است که ذاتی محیط نیست، بلکه تابع رفتار متقابل میان ویژگی‌های محیطی و خصوصیات فردی است.
وینهوون	روانشناس	هلند	۱۹۹۶	زیست‌پذیری انطباق امکانات یک کشور با نیازهای شهروندانش است و جامعه زیست‌پذیر، جامعه‌ای است که به تأمین نیازهای افراد خود بی‌اعتنا نباشد.
هورتولانوس	جامعه‌شناس	هلند	۱۹۹۶	زیست‌پذیری مجموعه شرایطی است که در آن یک فرد قادر به زندگی روزمره است.
هالوگ	جغرافیا	امریکا	۱۹۹۷	شهر زیست‌پذیر شهری است که مردمش زندگی سالمی در آن دارند و شهری است برای همه. به این معنا که برای کودکان، سالمندان، معلولان، یا افرادی که در آن کار می‌کنند، اما در حومه زندگی می‌کنند؛ جذاب، ارزشمند و امن است.
سالزانو	جغرافیا	ایتالیا	۱۹۹۷	شهر زیست‌پذیر شهری است که در آن ارتباط بین گذشته و آینده وجود دارد، زیرا به گذشتگان و آیندگان احترام می‌گذارد، با اتلاف منابع طبیعی، مبارزه و برای حفظ آنها برای نسل بشر تلاش می‌کند. ابعاد فیزیکی و اجتماعی آن برای رفاه و پیشرفت اجتماع با هم همکاری می‌کنند و فضاهای عمومی در آن، کانون زندگی اجتماعی جامعه است.
ووکان ووجیک	حمل و نقل	امریکا	۱۹۹۹	زیست‌پذیری دربرگیرنده عناصر مسکن، محله و ناحیه مادرشهری است که جملگی در امنیت، فرصت‌های اقتصادی و رفاه، سلامت، راحتی، جابجایی و تفریح مردم شهر موثرند.
نیومن	جغرافیا	استرالیا	۱۹۹۹	زیست‌پذیری مجموعه الزامات انسانی است که باعث رفاه اجتماعی، سلامت و رفاه مردم می‌شود و دربرگیرنده رفاه فردی و جامعه است.
داون داک و ولدبوئر	جامعه‌شناسی	هلند	۲۰۰۰	زیست‌پذیری را پیوند میان رفاه و اجتماع می‌دانند.
موسسه ملی بهداشت و محیط زیست هلند	محیط زیست	هلند	۲۰۰۰	زیست‌پذیری را درک مطلوب مردم از محیط زندگی روزمره تعریف می‌کند.
مارتمن و لیدمیچر	محیط زیست	هلند	۲۰۰۱	ارزیابی مطلوب ساکنان از محیط زندگی را اساس زیست‌پذیری می‌دانند.
ایوانز	جغرافیا	استرالیا	۲۰۰۲	زیست‌پذیری سکه‌ای است که دو رو دارد: معیشت یک روی آن و پایداری بوم‌شناختی روی دیگر آن است. بنابراین، شهر زیست‌پذیر باید هر دو روی سکه را با هم داشته باشد و معیشت شهروندان را در کنار حفاظت از کیفیت محیط زیست آنها تأمین کند.

بژوهشگر	تخصص	مکان	سال	تعریف
ثروت بی	اقتصاد	استرالیا	۲۰۰۵	زیست‌پذیری مجموعه ویژگی‌هایی است که محیط شهر را به مکانی جذاب برای زندگی تبدیل می‌کند. این ویژگی‌ها می‌تواند به ویژگی‌های قابل لمس (دسترسی به زیرساخت‌های شهری) و ویژگی‌های غیرقابل لمس (حس مکان، هویت محلی و ...) تقسیم شود.
رابرت کوان	شهرسازی	انگلستان	۲۰۰۵	شهر زیست‌پذیر شهری مناسب برای زندگی و فراهم‌کننده کیفیت مطلوب زندگی است.
هیلن	اقتصاد	بلژیک	۲۰۰۶	زیست‌پذیری به نگاه فرد به محیط زیستش مرتبط است و لذا دربرگیرنده ارزیابی ذهنی فرد از کیفیت محل زندگی است.
لولبی	جغرافیا	مالزی	۲۰۱۰	مجموعه ویژگی‌های محیط شهری که آن محیط را مکانی جذاب برای زندگی می‌کند، زیست‌پذیری نامیده می‌شود.
مرکز شهرهای زیست‌پذیر سنگاپور		سنگاپور	۲۰۱۱	شهر زیست‌پذیر، شهری با برنامه‌ریزی خوب، محیطی جذاب و امن برای زندگی، کار و تفریح، دربرگیرنده حکمروایی خوب، اقتصاد رقابتی، کیفیت بالای زندگی و پایداری زیست-محیطی است.
واحد اطلاعات اکونومیست	تخصص‌های گوناگون	اروپا	۲۰۱۲	شهر زیست‌پذیر می‌تواند به کیفیت بالای زندگی کمک کند، شیوه زندگی و وضعیت سلامتی شهروندان را تحت تأثیر قرار دهد و نشان‌دهنده ثبات محیط ساخته شده باشد.
مک کرا و دیگران	علوم اجتماعی	استرالیا	۲۰۱۲	زیست‌پذیری بخشی از کیفیت کلی زندگی ساکنانی است که در محیط‌های شهری زندگی می‌کنند.

■ ساختار اصلی شهر

ساختار شهری، چیدمان کاربری اراضی در مناطق شهری است؛ به عبارت دیگر، نحوه تعیین کاربری اراضی یک شهر. برنامه‌ریزان شهری، اقتصاددانان و جغرافیدانان مدل‌های متعددی را توسعه داده‌اند که توضیح می‌دهد که در آن انواع مختلف افراد و مشاغل در محیط شهری وجود دارند. ساختار شهری می‌تواند به ساختار فضایی شهری نیز اشاره داشته باشد که به چیدمان فضای عمومی و خصوصی در شهرها و میزان اتصال و دسترسی می‌پردازد.

استخوان‌بندی شهر مجموعه‌ای است که از یک ستون فقرات و شبکه‌ای به هم پیوسته از کاربری‌ها و عناصر مختلف و متنوع شهری تشکیل شده که شهر را در کلیت آن انسجام می‌بخشد و تاروپودش در همه گستره شهر تا انتهای ترین اجزای آن، یعنی محله‌های مسکونی، امتداد می‌یابد. این مجموعه، شالوده سازمان فضایی-کالبدی شهر و اجزای داخلی آن و مبین خصوصیات کلی شهر است و سایر ساختمان‌ها در شهر، همانند پرکننده‌ها، بینابین بخش‌های اصلی این شبکه را می‌پوشانند. استخوان‌بندی اصلی شهر، واژه‌ای است که برای محدوده‌ای خاص از شهر مفهوم دارد و مصداق می‌یابد. ویژگی چنین محدوده‌ای به مدد مشخصاتی که در سه گروه اصلی می‌تواند دسته‌بندی شود، قابل تبیین است (یوسفی و دیگران، ۱۴۰۲).

الف: ارزش‌های کالبدی (عناصر کالبدی، موقعیت شهری، ساختار و بافت شهری، دسترسی‌ها و ...)،

ب: ارزش‌های عملکردی و فعالیت‌ها (اجزای عملکردی، ترکیب و هم‌جواری آن‌ها)،

ج: ارزش‌های فضایی و بصری (شبکه نمادین).

اجزا و عناصر کالبدی شالوده اصلی شهر از دو گروه مصنوع و عناصر طبیعی تشکیل شده است. عناصر مصنوع شامل ساختمان‌های مولفه مثل کاخ‌ها، مساجد و کلیساهای اعظم، دیوارها و حصارهای عظیم، بندرها، شبکه راه‌ها و خیابان‌های اصلی و بزرگ‌مقیاس، فضاهای باز و سبز و عناصر تأسیساتی ویژه است و عناصر طبیعی بارز شامل کوه‌ها و تپه‌ها، رودخانه‌ها، ساحل، دریا، پوشش‌های گیاهی انبوه و نظایر آن است (کریمی رهنما و دیگران، ۱۴۰۱).

■ نظریه‌ها و رویکردهای مرتبط با شهرسازی منظر و زیست‌پذیری

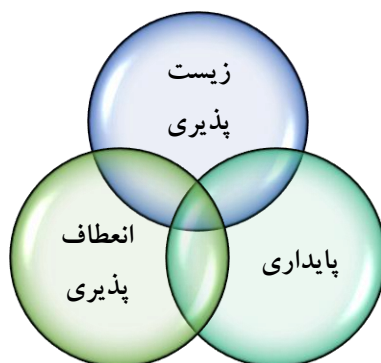
نظریه طراحی اکولوژیک ایان مک‌هارگ در کتاب "طراحی با طبیعت" از جمله نظریه‌های مهم در پیدایش شهرسازی منظر بوده است (لیندهلم، ۲۰۱۱). این نظریه بر اهمیت درک فرایندهای اکولوژیکی و انطباق طراحی شهری با آنها تأکید دارد. رویکردهای توسعه پایدار شهری و شهر زیست‌پذیر نیز با اصول شهرسازی منظر در ارتباط هستند. اصولی مانند یکپارچگی ابعاد مختلف در

طراحی شهری، انطباق با شرایط محیطی و زمینه‌ای، و تأکید بر نقش منظر در شکل‌دهی به فرم شهری، هم در شهرسازی منظر و هم در معیارهای زیست‌پذیری شهری دیده می‌شوند. همچنین، رویکرد "منظر به عنوان شهرسازی" که توسط جیمز کرنر مطرح شده است، بر اهمیت درک فرایندهای تغییر و دگرگونی در منظر شهری و تأثیر آن بر شکل‌گیری فضاهای شهری تأکید دارد (Lindholm, 2011). این رویکرد، زمینه را برای توسعه شهرسازی منظر به عنوان رویکردی جامع در طراحی و برنامه‌ریزی شهری فراهم کرده است.

علاوه بر این، نظریه "منظر سازنده" و "منظر ترمیمی" که توسط جیمز کرنر مطرح شده است، به دنبال ایجاد محیط‌های شهری است که ضمن حفظ و ارتقای ارزش‌های منظر، به بهبود کیفیت زندگی شهروندان نیز بیانجامد (شاملو و دیگران، ۱۳۹۷). در این راستا، مفهوم "شهر اکولوژیک" به عنوان یکی از نظریات کلیدی مرتبط با شهرسازی منظر، بر طراحی و مدیریت شهرها بر اساس اصول حفاظت از محیط زیست و تأمین نیازهای انسانی با حداقل تأثیر بر محیط تأکید دارد. شهر اکولوژیک با حفظ تعادل میان توسعه شهری و محیط زیست، اصولی همچون حفظ تنوع زیستی، مدیریت پایدار منابع، کاهش آلودگی، و توسعه فضای سبز را در قالب طراحی محیط‌های شهری سازگار با طبیعت ارائه می‌دهد (رزاقیان و رهنما، ۱۳۹۹).

همچنین، نظریه "متابولیسم شهری" با بررسی جریان مواد و انرژی در سیستم‌های شهری، شهر را همچون یک ارگانیسم زنده می‌بیند که منابع را مصرف و ضایعات تولید می‌کند. این نظریه بر پایداری شهرها از طریق بهینه‌سازی مصرف منابع و مدیریت کارآمد ضایعات تأکید دارد (قورچی و سلیمانی، ۱۴۰۳).

این نظریات و رویکردها، بنیانی محکم برای ایجاد شهرهایی زیست‌پذیر فراهم می‌آورند که همزمان به جنبه‌های کالبدی، زیست‌محیطی و اجتماعی منظر شهری توجه دارند. در مجموع، می‌توان گفت که نظریه‌ها و رویکردهای مرتبط با شهرسازی منظر و زیست‌پذیری شهری، زمینه‌های مفهومی و عملی مناسبی را برای ارائه الگوی شهرسازی منظر در بازساخت منظر اصلی شهری با تمرکز بر زیست‌پذیری فراهم می‌کنند. تصویر (۲) ارتباط بین مفاهیم زیست‌پذیری، پایداری و انعطاف‌پذیری را نشان می‌دهد که همگی از اصول مهم در رویکرد شهرسازی منظر محسوب می‌شوند.

تصویر (۲) - ارتباط بین زیست‌پذیری، پایداری و انعطاف‌پذیری (Marshall, 2013,4)

■ چالش‌های پیش روی منظر شهری و ضرورت بازسازی

امروزه بسیاری از شهرها با چالش‌های متعددی در حوزه منظر شهری مواجه هستند. تغییرات سریع کاربری اراضی، ساخت و سازهای بی‌رویه، فرسودگی بافت‌های تاریخی و فرهنگی، و همچنین کاهش فضاهای سبز و باز، موجب تخریب و تضعیف منظر اصلی شهری شده است (محمدی یل سویی و منصوری اطمینان، ۱۴۰۲). این مسائل علاوه بر تأثیر منفی بر کیفیت زندگی شهروندان، پایداری محیط زیست شهری را نیز به مخاطره انداخته است. در این راستا، ارائه الگوی شهرسازی منظر برای بازسازی و ارتقای منظر اصلی شهری با تمرکز بر زیست‌پذیری می‌تواند راهکارهای مؤثری را ارائه دهد (سحرخیز و زندیه، ۱۳۹۷).

■ بازسازی ساختار اصلی شهر: رویکردی نوین برای توسعه پایدار

شهرها به عنوان مراکز اصلی سکونت بشر، همواره با چالش‌های متعددی روبرو بوده‌اند. از جمله این چالش‌ها می‌توان به فرسودگی بافت‌های شهری، ناکارآمدی سیستم حمل و نقل، آلودگی‌های زیست‌محیطی و کمبود فضای سبز اشاره کرد. در سال‌های اخیر، رویکردهای نوینی برای حل این چالش‌ها مطرح شده است که یکی از آن‌ها بازسازی ساختار اصلی شهر است. بازسازی ساختار اصلی شهر به معنای تغییر و تحول در کالبد و عملکرد شهر با هدف ارتقای کیفیت زندگی شهروندان است. این امر می‌تواند شامل اقداماتی مانند نوسازی بافت‌های فرسوده، توسعه سیستم حمل و نقل عمومی، ایجاد فضای سبز و ارتقای زیرساخت‌های شهری باشد.

بازسازی ساختار اصلی شهر مزایای متعددی برای شهروندان و شهر به ارمغان می‌آورد. برخی از این مزایا عبارتند از:

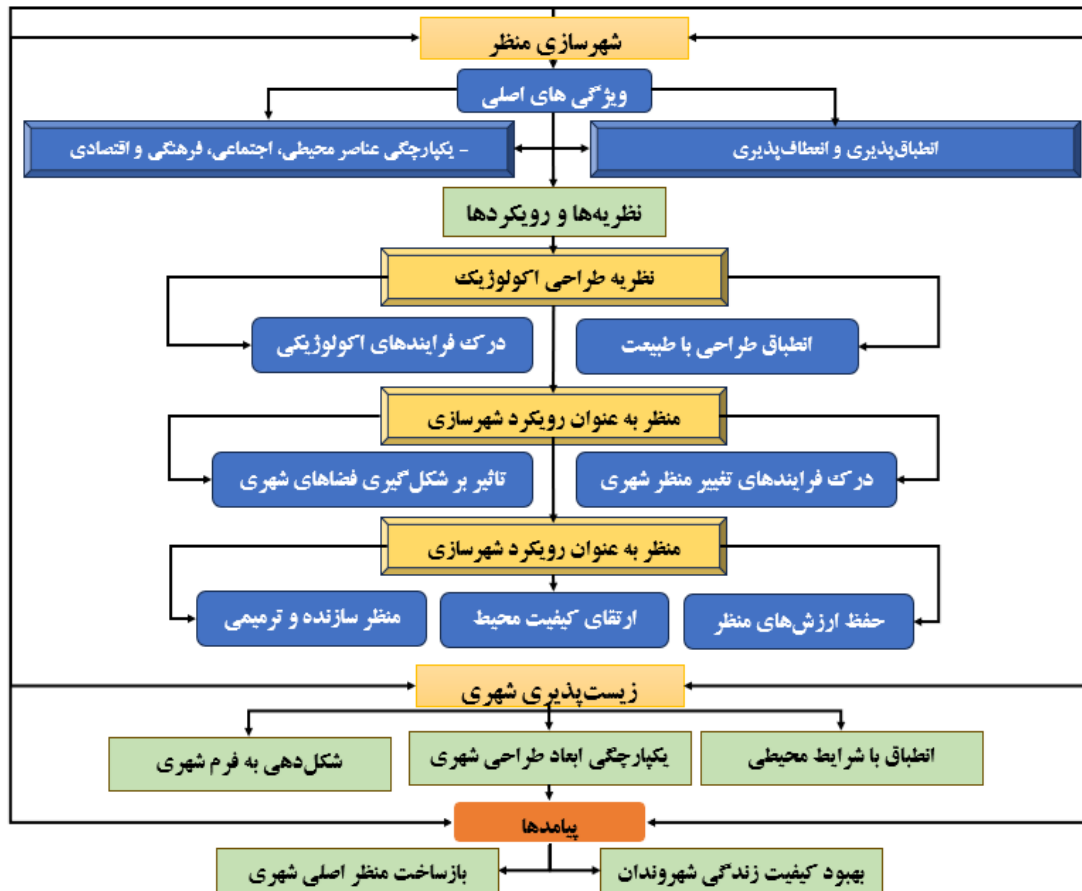
- ❖ ارتقای کیفیت زندگی: بازسازی ساختار شهر می‌تواند به ارتقای کیفیت زندگی شهروندان از طریق بهبود مولفه‌هایی مانند سلامت، امنیت، آموزش و رفاه اجتماعی منجر شود.
- ❖ توسعه پایدار: بازسازی ساختار شهر با رویکردی پایدار می‌تواند به حفظ منابع طبیعی، کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی و افزایش تاب‌آوری شهر در برابر مخاطرات طبیعی و اجتماعی کمک کند.
- ❖ ایجاد فرصت‌های اقتصادی: بازسازی ساختار شهر می‌تواند به رونق اقتصادی شهر و ایجاد فرصت‌های جدید شغلی منجر شود.

■ اهمیت حفظ ارزش‌های منظر طبیعی و فرهنگی

شهرسازی منظر بر اهمیت درک و حفظ ارزش‌های منظر طبیعی و فرهنگی در فرایند توسعه شهری تأکید دارد (شاملو و دیگران، ۱۳۹۷). این رویکرد با توجه به مؤلفه‌های کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شهر، به دنبال ایجاد محیطی است که ضمن حفظ و ارتقای ارزش‌های منظر، به بهبود کیفیت زندگی شهروندان نیز بیانجامد (طاهباز و محبی، ۱۴۰۲). بنابراین در الگوی شهرسازی منظر، توجه به عناصر طبیعی و میراث فرهنگی به عنوان ارزش‌های منظر شهری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با توجه به موارد مطرح شده ارتباط میان شهرسازی منظر و زیست‌پذیری شهری را می‌توان در اصول مشترک آنها مشاهده کرد. در این راستا، شهرسازی منظر با تأکید بر یکپارچگی ابعاد مختلف در طراحی شهری، انطباق با شرایط محیطی و نقش منظر در شکل‌دهی به فرم شهری، زمینه‌ساز ارتقای زیست‌پذیری در محیط‌های شهری می‌شود. به عبارت دیگر، شهرسازی منظر به عنوان رویکردی جامع در طراحی و برنامه‌ریزی شهری، با ایجاد محیط‌های شهری مطلوب و حفظ ارزش‌های منظر، به بهبود کیفیت زندگی شهروندان و افزایش زیست‌پذیری شهری می‌انجامد.

■ مدل مفهومی برگرفته از مبانی نظری

براساس مبانی نظری مطرح شده و متغیرهای اصلی پژوهش مطابق با نمودار (۱) مدل مفهومی پژوهش استخراج گردیده است:

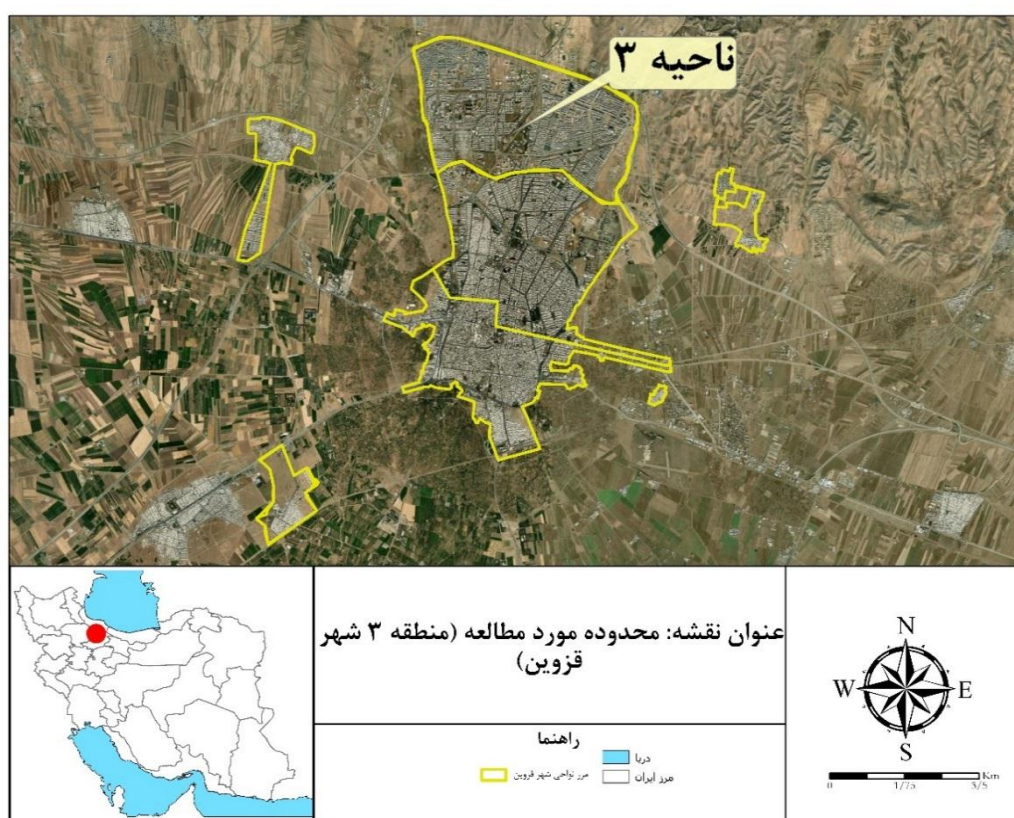
نمودار (۱) - مدل مفهومی پژوهش (نگارندگان)

روش تحقیق

پژوهش حاضر در چارچوب استراتژی ترکیبی (استقرایی - قیاسی) انجام شده است. رویکرد کلی پژوهش ترکیبی از روش های کمی و کیفی است. برای گردآوری داده ها، از روش های مختلفی استفاده شده است. مطالعات اسنادی و کتابخانه ای به ویژه در تدوین اصول شهرسازی منظر و بازتعریف ساختار شهر و تحولات فضایی آن در منطقه ۳ شهر قزوین مورد استفاده قرار گرفت. در بخش میدانی، پیمایش ها برای جمع آوری داده ها از منظر عینی و ذهنی در مورد وضعیت موجود ساختار اصلی شهری منطقه انجام شد و نظرات متخصصان و شهروندان نیز مورد بررسی قرار گرفت. به منظور تحلیل آماری و تحولات فضایی، از نرم افزارهای GIS ورژن ۱۰،۸،۲ و SPSS ورژن ۲۶ استفاده خواهد شد و برای تجزیه و تحلیل داده های گردآوری شده، از رویکرد ترکیبی کمی-کیفی بهره برداری خواهد شد. جامعه آماری پژوهش شامل دو گروه اصلی: شهروندان و متخصصان می باشد. در بخش کمی، تعداد ۳۸۳ پرسشنامه میان شهروندان توزیع شد و در بخش کیفی، ۳۰ متخصص از طریق مصاحبه های عمیق به مشارکت دعوت شدند. در مرحله اول، از تحلیل مضمون برای استخراج کدها و خوشه بندی داده های مصاحبه ها استفاده شد. این فرآیند منجر به شناسایی مولفه هایی برای بهبود ساختار شهری و ارتقای زیست پذیری در منطقه مورد مطالعه گردید. پس از آن، میانگین مولفه ها در ابعاد (کالبدی، نهادی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی) بدست خواهد آمد. در مرحله پایانی، به منظور بررسی وضعیت موجود منطقه ۳ شهر قزوین و تحلیل فضایی از نرم افزار GIS ورژن ۱۰،۸،۲ استفاده خواهد شد تا نقشه های گویا، مرتبط با محدوده بدست آید.

محدوده پژوهش

شهر قزوین به عنوان مرکز استان قزوین شناخته می شود و دارای سه منطقه شهری و پنج ناحیه منفصل در حریم شهر مصوب است. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران، جمعیت این شهر معادل ۳۹۷۲۲ نفر است که از این تعداد ۳۶۳۵۷۳ نفر در داخل مناطق سه گانه و مابقی در نواحی پیرامونی سکونت دارند. در این میان، منطقه ۳ که محدوده مورد مطالعه پژوهش حاضر می باشد؛ با مساحت ۱۸۵۲ هکتار و جمعیت ۱۱۹۶۶۵ نفر، حد واسط مناطق مرکزی شهر و اراضی شمال اتوبان واقع شده است. این منطقه از سمت شرق و غرب منطبق بر مرز محدوده شهری و از سمت جنوب به محور بلوار معلم و از سمت شمال به آزادراه قزوین - زنجان محدود می گردد. منطقه مورد اشاره اراضی کوثر، مینودر، آبگیلک، پونک، ملاصدرا و چهارصد دستگاه در زیر اتوبان را در بر می گیرد (طرح توسعه و عمران شهر قزوین و حوزه نفوذ، ۱۳۹۰). تصویر (۳) نقشه شهر قزوین و محدوده مورد مطالعه (منطقه ۳) را نمایش می دهد:

تصویر (۳) - نقشه محدوده مورد مطالعه (طرح توسعه و عمران شهر قزوین و حوزه نفوذ، ۱۳۹۰)

تحلیل یافته ها

مشخصات توصیفی متخصصان

در میان متخصصان گروه بندی سنی بدین ترتیب انجام شد: ۱- کمتر از ۳۵ سال؛ ۲- ۳۵ تا ۴۵ سال؛ ۳- بیشتر از ۴۵ سال. از میان متخصصان مورد پرسش، ۹ نفر (معادل ۴۵ درصد) زن و ۱۱ نفر (معادل ۵۵ درصد) مرد بوده اند. از میان متخصصان مورد پرسش، ۱۹ نفر (معادل ۶۳،۳۳ درصد) متأهل و ۱۱ نفر (معادل ۳۶،۶۷ درصد) مجرد بوده اند. گروه بندی تحصیلی متخصصان بدین شرح بوده است: ۱- لیسانس؛ ۲- فوق لیسانس؛ ۳- دکتری و بالاتر. از نظر سابقه خدمت ۲۳،۳۳ درصد متخصصان زیر ۱۰ سال، ۳۶،۶۷ درصد ۱۰ تا ۲۰ سال و ۲۳،۳۳ درصد ۲۱ تا ۳۰ سال و ۱۶،۶۷ درصد بیشتر از ۳۰ سال، دارای سابقه خدمت در زمینه امور شهری بوده اند که در جدول شماره (۶) گنجانده شده اند:

جدول (۶) - مشخصات توصیفی متخصصان (نگارندگان)

سن		جنسیت		تاهل		تحصیلات	
۲۰ تا ۳۰ سال	۷۶	مرد	۱۹۹	متاهل	۲۰۴	دیپلم	۳۸
۳۱ تا ۴۰ سال	۷۸	زن	۱۸۴	مجرد	۱۷۹	فوق دیپلم	۵۴
۴۱ تا ۵۰ سال	۱۴۲	-	-	-	-	لیسانس	۱۰۳
بالتر از ۵۰ سال	۸۷	-	-	-	-	فوق لیسانس	۱۱۳
-	-	-	-	-	-	دکتری و بالاتر	۷۵

■ مشخصات توصیفی شهروندان

۷۶ نفر (معادل ۱۹,۸۴ درصد) از شهروندان در رده سنی ۲۰ تا ۳۰ سال، ۷۸ نفر (معادل ۲۰,۳۷ درصد) از شهروندان در رده سنی ۳۱ تا ۴۰ سال، ۱۴۲ نفر (معادل ۳۷,۰۸ درصد) از شهروندان در رده سنی ۴۱ تا ۵۰ سال، و ۸۷ نفر (معادل ۲۲,۷۲ درصد) از شهروندان در رده سنی بالاتر از ۵۰ سال قرار گرفته‌اند. ۱۹۹ نفر از شهروندان (معادل ۵۱,۹۶ درصد) زن و ۱۸۴ نفر از شهروندان (معادل ۴۸,۰۴ درصد) مرد می‌باشند. ۲۰۴ نفر از شهروندان (معادل ۵۳,۲۶ درصد) متاهل و ۱۷۹ نفر از شهروندان (معادل ۴۶,۷۴ درصد) مجرد می‌باشند. ۳۷ نفر از شهروندان (معادل ۹,۹۲ درصد) دیپلم، ۵۴ نفر از شهروندان (معادل ۱۴,۱۰ درصد) فوق دیپلم و ۱۰۳ نفر از شهروندان (معادل ۲۶,۸۹ درصد) لیسانس، ۱۱۳ نفر از شهروندان (معادل ۲۹,۵۰ درصد) فوق لیسانس، ۷۵ نفر (معادل ۱۹,۵۸ درصد) در مقطع دکتری و بالاتر می‌باشند که در جدول شماره (۷) گنجانده شده‌اند:

جدول (۷) - مشخصات توصیفی شهروندان (نگارندگان)

سن		جنسیت		تاهل		تحصیلات		سابقه خدمت	
کمتر از ۳۵ سال	۷	زن	۱۶	متاهل	۱۹	لیسانس	۹	زیر ده سال	۷
۳۵ تا ۴۵ سال	۱۲	مرد	۱۴	مجرد	۱۱	فوق لیسانس	۱۲	۱۰ تا ۲۰ سال	۱۱
بیشتر از ۴۵ سال	۱۱	-	-	-	-	دکتری و بالاتر	۹	۲۱ تا ۳۰ سال	۷
-	-	-	-	-	-	-	-	بیشتر از ۳۰ سال	۵

■ تبیین مولفه‌های منظر شهری با تأکید بر زیست‌پذیری با استفاده از تحلیل مضمون

یافته‌های پژوهش حاضر بر پنج اصل متمرکز می‌باشد که عبارتند از :

۱- منظر محیطی ۲- منظر اجتماعی ۳- منظر اقتصادی ۴- منظر کالبدی ۵- منظر نهادی.

این کدها در مرحله اول از متن مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان استخراج شده و در نهایت به چهار تم اصلی خوشه‌بندی شد. این مرحله شامل ایجاد یک جدول خلاصه‌سازی از تم‌های سازماندهی شده است. این جدول باید تم‌هایی را دربرگیرد که چیزی را درباره تجربه مشارکت‌کننده از پدیده تحت مطالعه را نشان دهند. به این ترتیب برخی از تم‌هایی که در مرحله اول ایجاد شده‌اند، کنار گذاشته می‌شوند، این دسته در حقیقت مضامینی هستند که به خوبی گویای متن نبوده و یا نسبت به پدیده تحت بررسی حاشیه‌ای هستند.

کدهای مشارکت‌کنندگان بدین صورت است که برای هر شرکت‌کننده یک کد در نظر گرفته شده است، یعنی کد ۱ مربوط می‌شود به شرکت‌کننده شماره ۱.

این مضامین اصلی و فرعی شناسایی شده در جدول (۸) به تفکیک و براساس تعداد دفعات تکرار بیان شده‌اند:

جدول (۸) - مضامین اصلی و فرعی شناسایی شده (نگارندگان)

مضمون اصلی	مضمون فرعی	تعداد تکرار
منظر کالبدی	نمای ساختمان‌ها	۳۵
	منظر	۵۲
	دسترسی	۳۶
	حمل و نقل عمومی	۳۵
	زیرساخت‌ها	۱۵
	شبکه‌های بهداشتی و درمانی	۶۲
	خوانایی و هویت	۴۲
	تصویرذهنی	۴۱
	دسترسی به خدمات	۳۵
	مسکن	۳۲
	خدمات رسانی	۴۰
	الگوهای معماری	۲۱
	مدیریت شهری	۲۴
منظر نهادی	الگوهای جامع ساماندهی	۲۷
منظر اقتصادی	وضعیت درآمد	۱۶
	ارزش زمین	۳۱
	اشتغال	۲۲
منظر اجتماعی	فرهنگ و هنجار	۶۳
	اوقات فراغت	۲۴
	تمایل به ادامه زندگی	۴۶
	ترکیب جمعیت	۳۶
	سرمایه اجتماعی	۵۷
	میزان جمعیت	۲۳
	مهاجرت	۱۲
منظر محیطی	مذهب	۳۱
	اکولوژی منطقه	۴۵
	مخاطرات طبیعی	۳۵
	محیط زیست	۵

در ادامه، با ارائه توصیفات متنی به توضیح بیشتر تم‌های استخراج شده از متن مصاحبه مشارکت‌کنندگان پرداخته می‌شود. از نظر مشارکت‌کنندگان، مولفه‌های زیست‌پذیری شامل ۵ بعد اصلی زیر است:

• مولفه‌های زیست محیطی

- حفظ تنوع زیستی و منابع طبیعی (مصادق ۱، کد ۲۷) - مدیریت مخاطرات طبیعی مانند سیل و زلزله (مصادق ۲، کد ۱۳)
- حفاظت از محیط‌زیست و کاهش آلودگی هوا و آب (مصادق ۳، کد ۹)

• مولفه‌های اجتماعی

- ترویج فرهنگ و هنجارهای زیست محیطی (مصادق ۴، کد ۱۵) فراهم کردن فضاهای سبز و فعالیت‌های اوقات فراغت (مصادق ۵، کد ۲۴) - افزایش تمایل افراد به ادامه زندگی در منطقه (مصادق ۶، کد ۲۳) - تاثیر ترکیب جمعیت بر تعامل مثبت (مصادق ۷، کد ۲۷) - نقش سرمایه اجتماعی (مصادق ۸، کد ۲۶) - تاثیر میزان جمعیت بر منابع (مصادق ۹، کد ۲۸) - نقش مهاجرت در پذیرش جامعه جدید (مصادق ۱۰، کد ۱۲) - نقش دین و مذهب (مصادق ۱۱، کد ۱۳)

• مولفه‌های اقتصادی

- بهبود وضعیت درآمد (مصدق ۱۲، کد ۶) - تاثیر ارزش زمین (مصدق ۱۳، کد ۱۶) - ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار (مصدق ۱۴، کد ۴)

• مولفه‌های کالبدی

- انتخاب مصالح و سیستم‌های سازگار با محیط زیست در ساختمان‌ها (مصدق ۱۵، کد ۳۰) - طراحی فضاهای سبز و منظره‌های زیبا (مصدق ۱۶، کد ۲۱) - دسترسی برای افراد با معلولیت و حمل و نقل پایدار (مصدق ۱۷، کد ۲۹) - توسعه حمل و نقل عمومی پایدار (مصدق ۱۸، کد ۱۸) - استفاده از مصالح سازگار با محیط‌زیست در ساخت و ساز (مصدق ۱۹، کد ۱۴) - ارائه خدمات بهداشتی و درمانی پایدار (مصدق ۲۰، کد ۱۱) - توجه به هویت محلی و خوانایی در طراحی (مصدق ۲۱، کد ۲۶) - ارتقاء تصویر شهر به عنوان محل پایدار (مصدق ۲۲، کد ۲۲) - دسترسی آسان به خدمات عمومی (مصدق ۲۳، کد ۱۷) - ارائه مسکن با کیفیت، مقرون به صرفه و پایدار با فناوری‌های جدید (مصدق ۲۴، کد ۲) - ارائه خدمات عمومی با روش‌های پایدار و کارآمد (مصدق ۲۵، کد ۵) - توجه به الگوهای معماری سنتی، سبز و پایدار (مصدق ۲۶، کد ۱)

• مولفه‌های نهادی

- نقش مدیریت شهری در ارتقاء کیفیت زندگی از طریق مدیریت منابع و ارائه خدمات (مصدق ۲۷، کد ۱۲) الگوهای جامع ساماندهی شامل برنامه‌های توسعه شهری پایدار، مدیریت منابع طبیعی و توسعه زیرساخت‌ها (مصدق ۲۸، کد ۱۹) - این خلاصه شامل تمام مصادیق و کدهای ارائه شده در متن اصلی در مورد مولفه‌های مختلف زیست‌پذیری در منطقه ۳ شهر قزوین می‌باشد.

■ بررسی وضعیت منظر شهری منطقه سه قزوین با تأکید بر زیست‌پذیری

در این بخش، نگاهی دقیق‌تر به مولفه‌های منظر شهری با تأکید بر زیست‌پذیری در منطقه ۳ شهر قزوین، از دیدگاه شهروندان این منطقه خواهیم داشت. پس از تحلیل یافته‌های حاصل از مصاحبه با ساکنان، مجموعه‌ای از مولفه‌ها برای بهبود ساختار شهری و ارتقای زیست‌پذیری در این محدوده شناسایی گردید. در جدول (۹) وضعیت مولفه‌های منظر شهری با تأکید بر زیست‌پذیری در منطقه ۳ شهر قزوین از دیدگاه شهروندان آورده شده است:

جدول (۹) - وضعیت مولفه‌های منظر شهری با تأکید بر زیست‌پذیری در منطقه ۳ شهر قزوین، از دیدگاه شهروندان

(نگارندگان برگرفته از اطلاعات نرم‌افزار SPSS ورژن ۲۶)

میانگین	مولفه	بعد
۳,۶۷۱	نمای ساختمان‌ها	کالبدی
۳,۷۷۳	منظر و سیما	
۳,۹۱۱	دسترسی	
۳,۸۵۱	حمل و نقل عمومی	
۳,۶۷۴	زیرساخت‌ها	
۲,۷۶۵	شبکه‌های بهداشتی و درمانی	
۲,۶۸۱	خوانایی و هویت	
۳,۶۸۴	تصویر ذهنی	
۳,۵۱۲	دسترسی به خدمات	
۲,۹۴۵	مسکن	
۳,۱۰۲	خدمات‌رسانی	
۴,۱۲۵	الگوهای معماری	
۳,۴۷۵	مجموع	

بعد	مؤلفه	میانگین
نهادی	مدیریت شهری	۳,۹۲۴
	الگوهای جامع ساماندهی	۴,۲۸۲
مجموع		۴,۱۰۳
اقتصادی	وضعیت درآمد	۳,۷۳۴
	ارزش زمین	۲,۱۱۵
	اشتغال	۳,۶۰۶
	مجموع	۳,۱۵۲
اجتماعی	فرهنگ و هنجار	۲,۹۰۱
	اوقات فراغت	۳,۱۹۱
	تمایل به ادامه زندگی	۳,۷۵۲
	ترکیب جمعیت	۳,۷۰۰
	سرمایه اجتماعی	۳,۵۶۱
	میزان جمعیت	۲,۲۶۶
	مهاجرت	۲,۶۵۳
	مذهب	۴,۲۹۲
	مجموع	۳,۲۹۰
زیست محیطی	اکولوژی منطقه	۴,۳۲۶
	مخاطرات طبیعی	۳,۷۷۳
	محیط زیست	۳,۹۲۴
	مجموع	۴,۰۰۸

با عنایت به تجزیه و تحلیل اطلاعات جدول شماره ۴، در مجموع، شهروندان از عملکرد ابعاد نهادی و زیست محیطی در این منطقه نسبتاً راضی هستند، اما ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی نیازمند توجه و بهبود بیشتری می‌باشند.

■ منظر کالبدی

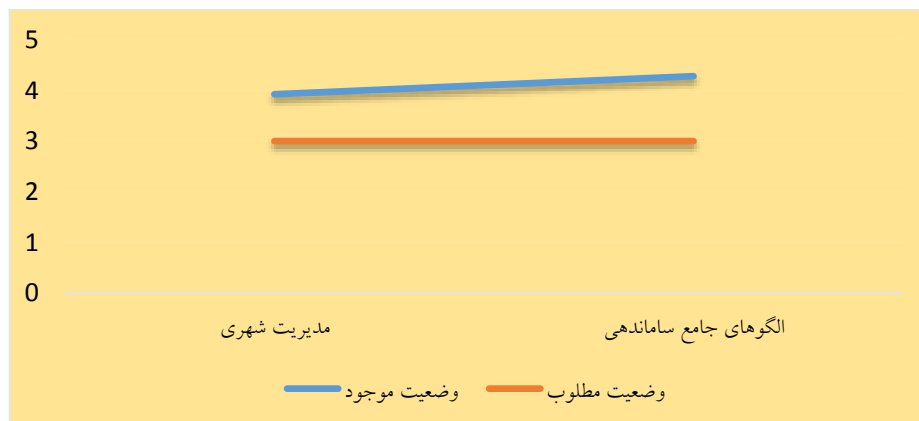
مولفه‌های با بیشترین میانگین در این منظر شامل الگوهای معماری (۴,۱۲۵)، دسترسی (۳,۹۱۱) و حمل و نقل عمومی (۳,۸۵۱) هستند. این نشان می‌دهد شهروندان به این موارد اهمیت بیشتری می‌دهند. مولفه‌های با کمترین میانگین شامل خوانایی و هویت (۲,۶۸۱) و مسکن (۲,۹۴۵) هستند که نیاز به توجه بیشتری دارند. نمودار (۲) وضعیت منظر کالبدی ساختار منطقه سه شهر قزوین با تمرکز بر زیست‌پذیری را نشان می‌دهد:

نمودار (۲) - وضعیت منظر کالبدی ساختار منطقه ۳ شهر قزوین با تمرکز بر زیست‌پذیری
(نگارندگان برگرفته از اطلاعات نرم‌افزار SPSS ورژن ۲۶)

■ منظر نهادی

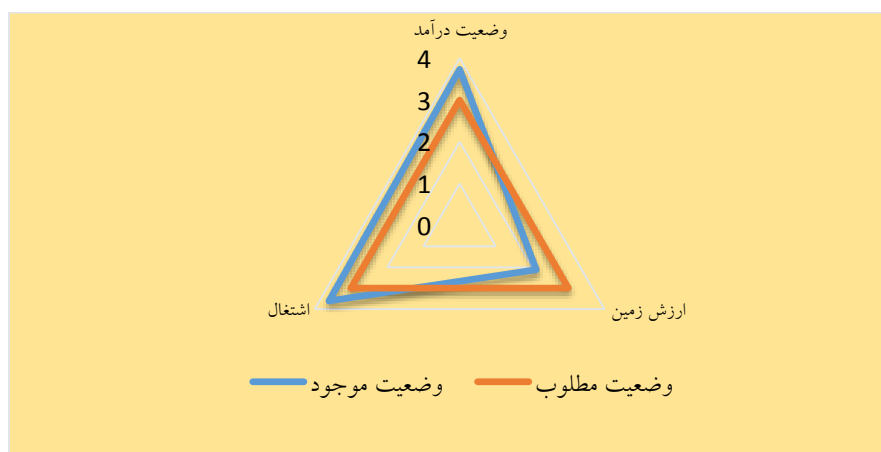
در این منظر، مولفه‌های "الگوهای جامع ساماندهی" (۴,۲۸۲) و "مدیریت شهری" (۳,۹۲۴) دارای بالاترین میانگین هستند. این نشان می‌دهد شهروندان به نقش نهادها و ساختارهای مدیریتی در زیست‌پذیری منطقه اهمیت زیادی قائل هستند. نمودار (۳) وضعیت منظر نهادی ساختار منطقه سه شهر قزوین با تمرکز بر زیست‌پذیری را نشان می‌دهد:

نمودار (۳) - وضعیت منظر نهادی ساختار منطقه ۳ شهر قزوین با تمرکز بر زیست‌پذیری
(نگارندگان برگرفته از اطلاعات نرم‌افزار SPSS ورژن ۲۶)

■ منظر اقتصادی

در این منظر، مولفه "وضعیت درآمد" (۳,۷۳۴) و "اشتغال" (۳,۶۰۶) دارای میانگین بالاتری هستند، در حالیکه مولفه "ارزش زمین" (۲,۱۱۵) میانگین پایین‌تری دارد. نمودار (۴) وضعیت منظر اقتصادی ساختار منطقه سه شهر قزوین با تمرکز بر زیست‌پذیری را نشان می‌دهد:

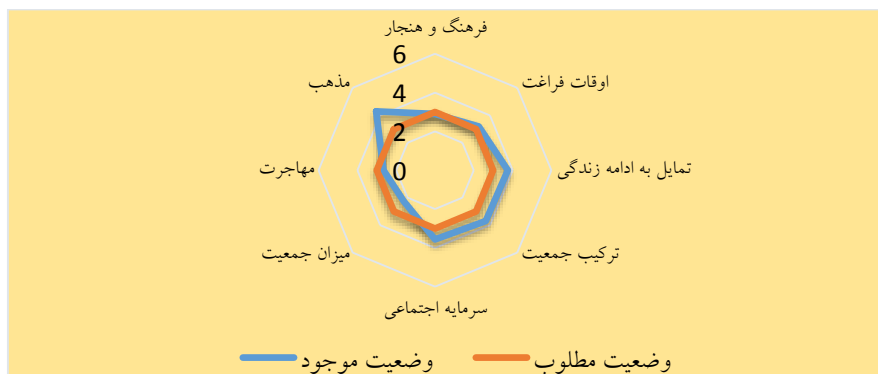

نمودار (۴) - وضعیت منظر اقتصادی ساختار منطقه ۳ شهر قزوین با تمرکز بر زیست‌پذیری
(نگارندگان برگرفته از اطلاعات نرم‌افزار SPSS ورژن ۲۶)

■ منظر اجتماعی

در این منظر، مولفه "مذهب" (۴,۲۹۲) بیشترین میانگین را دارد. همچنین مولفه‌های "تمایل به ادامه زندگی" (۳,۷۵۲) و "ترکیب جمعیت" (۳,۷۰۰) نیز در وضعیت مطلوبی قرار دارند. مولفه‌های "میزان جمعیت" (۲,۲۶۶) و "مهاجرت" (۲,۶۵۳)

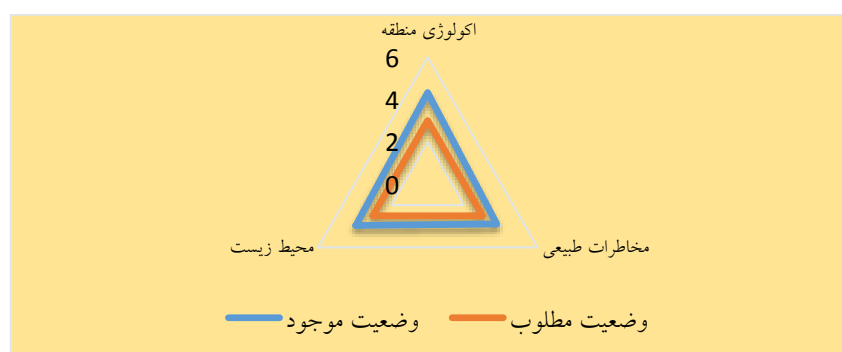
دارای میانگین پایین‌تری هستند. نمودار (۵) وضعیت منظر اجتماعی ساختار منطقه سه شهر قزوین با تمرکز بر زیست‌پذیری را نشان می‌دهد:

نمودار (۵) - وضعیت منظر اجتماعی ساختار منطقه ۳ شهر قزوین با تمرکز بر زیست‌پذیری
(نگارندگان برگرفته از اطلاعات نرم‌افزار SPSS ورژن ۲۶)

■ منظر زیست محیطی

در این منظر، مولفه‌های "اکولوژی منطقه" (۴,۳۲۶)، "محیط زیست" (۳,۹۲۴) و "مخاطرات طبیعی" (۳,۷۷۳) دارای میانگین بالاتری هستند که نشان از اهمیت این موارد از دیدگاه شهروندان است. در مجموع، شهروندان به ابعاد نهادی و زیست‌محیطی بیشتر از ابعاد دیگر اهمیت داده‌اند. نمودار (۶) وضعیت منظر زیست‌محیطی ساختار منطقه سه شهر قزوین با تمرکز بر زیست‌پذیری را نشان می‌دهد:

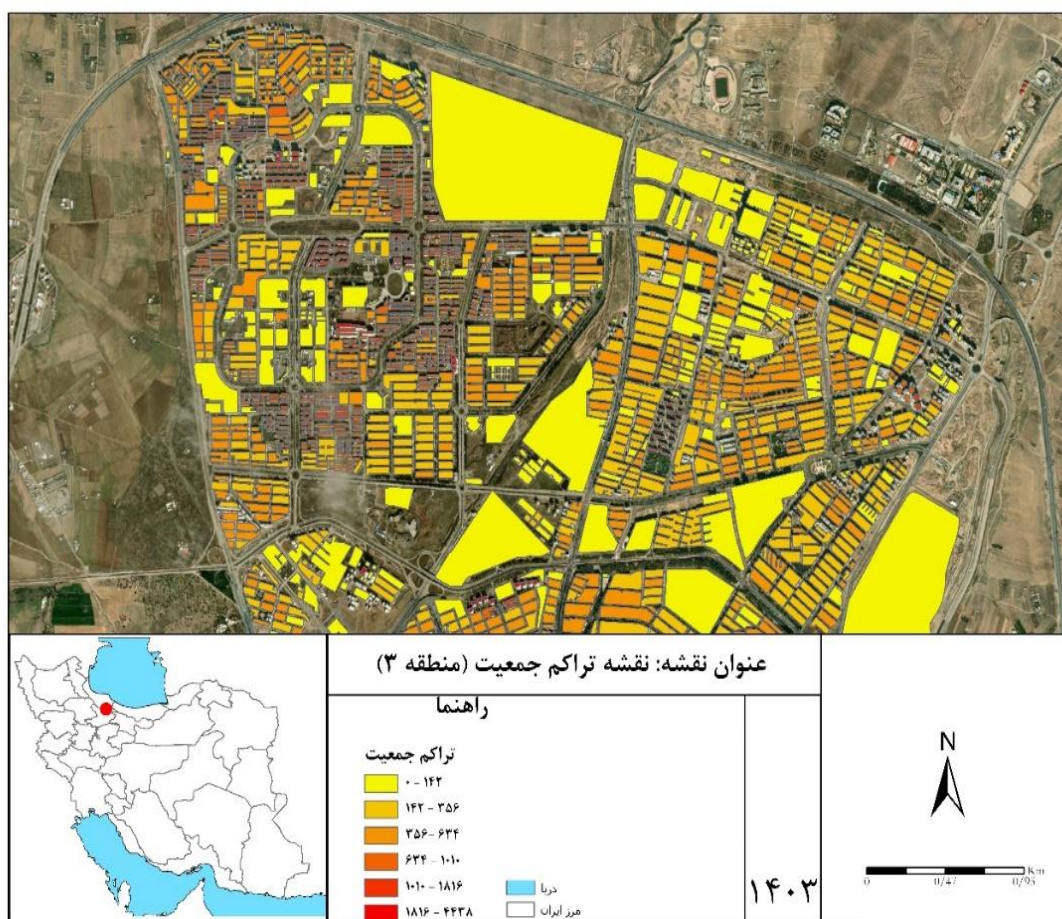
نمودار (۶) - وضعیت منظر زیست‌محیطی ساختار منطقه ۳ شهر قزوین با تمرکز بر زیست‌پذیری
(نگارندگان برگرفته از اطلاعات نرم‌افزار SPSS ورژن ۲۶)

■ بررسی و تحلیل یافته‌های فضایی

در پژوهش حاضر، تحلیل تراکم جمعیت به عنوان یکی از ابزارهای کلیدی برای درک الگوی توسعه شهری و بازسازی منظر اصلی شهری مورد استفاده قرار گرفت. این تحلیل به شناسایی مناطق پرتراکم و کم تراکم کمک می‌کند و به برنامه‌ریزان در جهت طراحی و بازسازی منظر شهری متناسب با الگوی تراکم جمعیت یاری می‌رساند. در این پژوهش، تحلیل ریزدانه‌ی شهری به عنوان یکی دیگر از ابزار کلیدی برای درک الگوی پراکندگی و تجمع کاربری‌ها مورد استفاده قرار گرفت. شناخت الگوی ریزدانه‌ی می‌تواند به طراحی منظر قابل زیست و افزایش تعاملات اجتماعی کمک کند. و در ادامه تحلیل توزیع کاربری‌های مهم خدماتی در این مطالعه به عنوان ابزاری برای شناسایی چگونگی دسترسی به خدمات شهری مورد استفاده واقع شد. این تحلیل می‌تواند در طراحی و بازسازی منظر شهری با هدف بهبود دسترسی و توزیع مناسب خدمات، به افزایش زیست‌پذیری منظر کمک کند.

• تراکم جمعیت

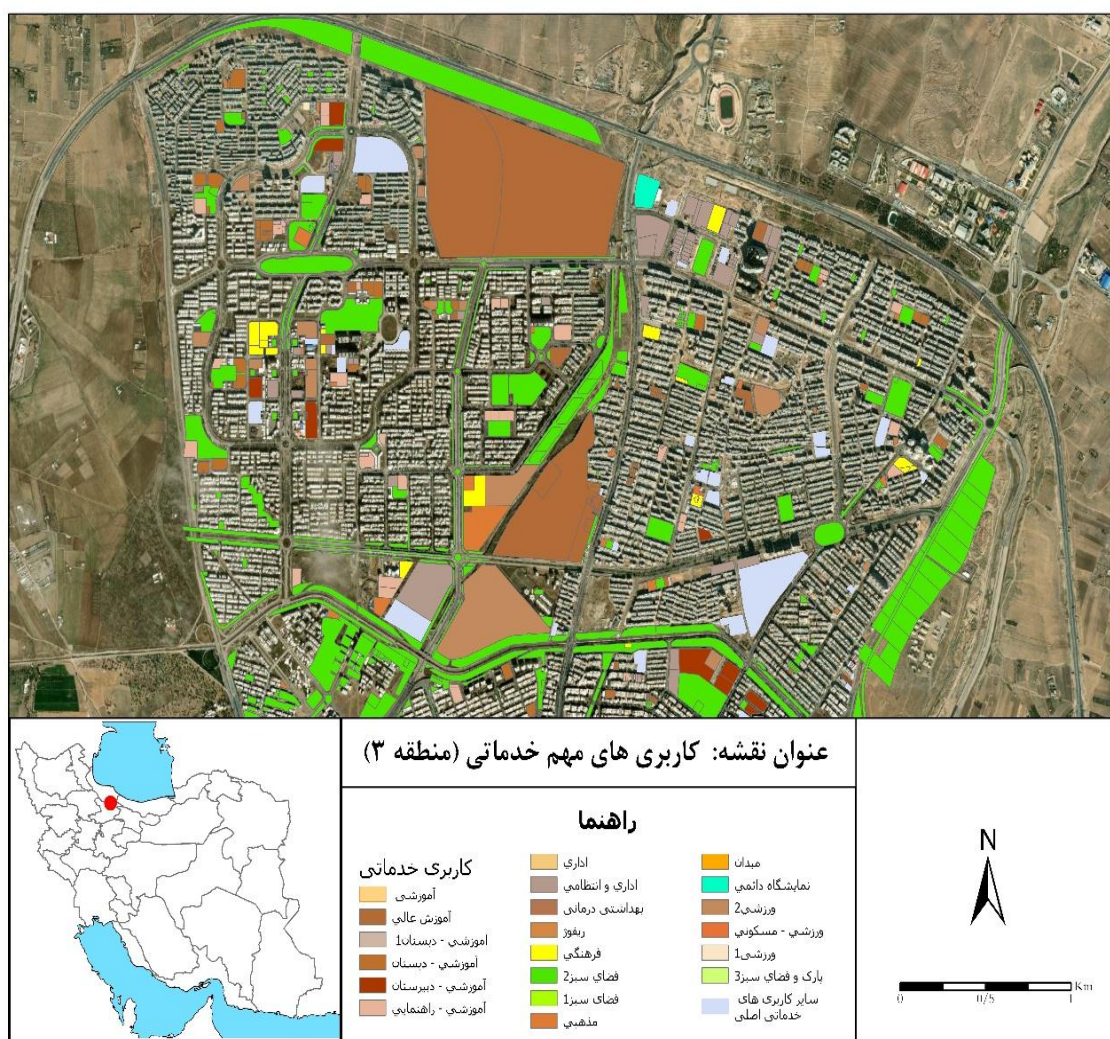
با توجه به نقشه تراکم جمعیت منطقه ۳ شهر قزوین که دامنه تراکم از صفر تا ۴۰۰۰ نفر در هکتار را نشان می‌دهد، می‌توان گفت که این منطقه از نظر تراکم جمعیت وضعیت مناسبی ندارد. تراکم بالای جمعیت در بسیاری از بخش‌های این منطقه به ویژه در مناطق مرکزی و حومه‌ای آن، مشکلات عدیده‌ای را در زمینه زیست‌پذیری منظر شهری به وجود آورده است. مناطق با تراکم جمعیتی بالا معمولاً با چالش‌هایی مانند ازدحام جمعیت، ترافیک سنگین، آلودگی‌های زیست‌محیطی، کمبود فضاهای عمومی و سرانه‌های خدماتی، بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری و غیره مواجه هستند. این مسائل به شدت بر کیفیت زندگی و زیست‌پذیری منظر شهری در این مناطق تاثیرگذار بوده و باعث کاهش سطح رفاه و آسایش ساکنان می‌گردد. در منطقه ۳ قزوین نیز تمرکز بالای جمعیت در برخی محلات به همراه وجود کاربری‌های پرازدحام مانند مراکز خرید و بازارها، باعث ایجاد شلوغی، ترافیک و آلودگی‌های مختلف شده است. علاوه بر این، بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری در حومه این منطقه که تراکم بالایی را تجربه می‌کنند، نیازمند مداخلات اساسی بازآفرینی و نوسازی هستند تا بتوان سطح زیست‌پذیری را در آنها ارتقا بخشید. تصویر (۵) نقشه خروجی از نرم افزار GIS ورژن ۱۰٫۸٫۲ بوده که تراکم جمعیت منطقه ۳ شهر قزوین را نشان می‌دهد:

تصویر (۵) - تراکم جمعیت منطقه ۳ شهر قزوین (نگارندگان برگرفته از نرم افزار GIS ورژن ۱۰٫۸٫۲)

• کاربری‌های مهم خدماتی

با بررسی نقشه کاربری‌های مهم خدماتی در منطقه ۳ شهر قزوین، مشخص شد که این کاربری‌ها به خوبی در سطح منطقه توزیع و پراکنده شده‌اند. این توزیع مناسب و دسترسی‌پذیری به خدمات شهری می‌تواند نقش مهمی در افزایش زیست‌پذیری منظر این محدوده ایفا کند. کاربری‌های خدماتی مانند آموزشی، درمانی، فرهنگی و تفریحی در این منطقه به صورت یکنواخت پراکنده شده‌اند و به راحتی قابل دسترسی هستند. این توزیع متعادل خدمات، امکان دسترسی آسان شهروندان به این امکانات را فراهم می‌آورد و به ارتقای کیفیت زندگی و تجربه شهری کمک خواهد کرد. تصویر (۷) نقشه خروجی از نرم افزار GIS ورژن ۱۰٫۸٫۲ بوده که کاربری‌های مهم خدماتی منطقه ۳ شهر قزوین را نشان می‌دهد:

تصویر (۷) - کاربری‌های مهم خدماتی منطقه ۳ شهر قزوین (نگارندگان برگرفته از نرم افزار GIS ورژن ۱۰٫۸٫۲)

همچنین، قرارگیری این کاربری‌های مهم در نقاط مختلف محدوده، موجب افزایش تعاملات اجتماعی و سرزندگی فضاهای شهری شده است. این ویژگی به نوبه خود، در طراحی و بازسازی منظر شهری با هدف افزایش زیست‌پذیری، بسیار حائز اهمیت است. بنابراین، الگوی توزیع مناسب کاربری‌های مهم خدماتی در منطقه ۳ شهر قزوین، می‌تواند به عنوان یک نقطه قوت در راستای طراحی و بازسازی منظر شهری با محوریت زیست‌پذیری مورد توجه قرار گیرد.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی و ارائه الگوی شهرسازی منظر در بازساخت و ارتقای منظر اصلی شهری با تمرکز بر زیست‌پذیری در منطقه ۳ شهر قزوین انجام شد. بررسی‌ها نشان داد که شهروندان این منطقه، از عملکرد نهادها و ساختارهای مدیریت شهری در حوزه مسائل زیست محیطی نسبتاً راضی هستند، اما در ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی، نیاز به توجه و اقدامات بهبودی بیشتری وجود دارد.

در پاسخ به سوال اصلی پژوهش مبنی بر چگونگی عملیاتی کردن اصول و معیارهای رویکرد شهرسازی منظر در ارتقای زیست‌پذیری منظر اصلی شهری، می‌توان گفت که الگوی شهرسازی منظر پیشنهادی در این پژوهش، با یکپارچه‌سازی ابعاد محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در طراحی و برنامه‌ریزی شهری، می‌تواند راهکارهای موثری را ارائه دهد:

- حفظ و ارتقای ارزش‌های طبیعی و فرهنگی منظر شهری از طریق طراحی فضاهای سبز، حفاظت از میراث تاریخی و توجه به الگوهای معماری بومی. این امر با رعایت اصول شهرسازی منظر مبنی بر یکپارچگی ابعاد مختلف محیطی و فرهنگی در طراحی شهری محقق می‌شود.
- بهبود زیرساخت‌های کالبدی و ارتقای کیفیت محیطی از طریق استفاده از مصالح پایدار، بهینه‌سازی مصرف انرژی و توسعه حمل‌ونقل عمومی. این موارد با رعایت اصول انطباق‌پذیری و انعطاف‌پذیری شهرسازی منظر در پاسخ به شرایط محیطی و زمینه‌ای قابل تحقق است.
- تقویت مشارکت اجتماعی و ارتقاء سرمایه اجتماعی از طریق ایجاد فضاهای عمومی مناسب برای تعاملات اجتماعی و تقویت هویت محلی. این مهم با توجه به ویژگی چندسطحی و زمینه‌ای شهرسازی منظر قابل پیاده‌سازی است.
- ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار و بهبود وضعیت اقتصادی ساکنان جهت افزایش دسترسی به خدمات و محصولات زیست‌پذیر، این امر با رعایت اصل یکپارچگی ابعاد اقتصادی در طراحی و برنامه‌ریزی شهری از رویکرد شهرسازی منظر محقق خواهد شد.

در مجموع، اتخاذ رویکرد شهرسازی منظر می‌تواند راهکارهای جامع و فرارشته‌ای را برای بازسازی و ارتقای منظر اصلی شهری با تمرکز بر زیست‌پذیری در منطقه ۳ شهر قزوین ارائه دهد. این رویکرد با تلفیق مفاهیم زیبایی‌شناسی، پایداری، عملکرد و هویت فرهنگی در طراحی و برنامه‌ریزی شهری، می‌تواند به ایجاد فضاهای شهری جذاب، کارآمد و سازگار با محیط‌زیست بیانجامد.

بر اساس این نتایج، پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

۱. **تقویت نقش و عملکرد نهادهای مدیریت شهری در منطقه ۳ شهر قزوین** از طریق برنامه‌ریزی برای بهبود زیرساخت‌های محلی، بازسازی و ساماندهی فضاهای عمومی، و تمرکز بر هماهنگی بین بخش‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی منطقه.
۲. **ایجاد سازوکارهای مشارکت فعال شهروندان محدوده** در فرآیند طراحی و برنامه‌ریزی شهری، به‌ویژه برای تصمیم‌گیری درباره فضاهای سبز محلی، بازآفرینی معابر عمومی، و شناسایی نیازهای محلات مختلف.
۳. **برنامه‌ریزی برای آموزش و فرهنگ‌سازی در منطقه ۳**، با هدف افزایش آگاهی عمومی درباره اهمیت منظر شهری، حفاظت از آن و تقویت فرهنگ زیست‌پذیری محله‌ها از طریق برنامه‌های محلی، مدارس و مراکز فرهنگی.
۴. **توسعه و بهینه‌سازی فضاهای سبز و باز عمومی منطقه ۳ قزوین** با در نظر گرفتن محدودیت‌های فضایی و توجه به نیازهای ساکنان، نظیر ایجاد پارک‌های محله‌ای کوچک و تقویت پیوند میان فضاهای سبز موجود.
۵. **ایجاد مشاغل و فرصت‌های اقتصادی پایدار در محدوده** از طریق بهره‌گیری از ظرفیت‌های محلی، نظیر ایجاد بازارچه‌های محلی، حمایت از صنایع دستی و کسب‌وکارهای کوچک، و تدوین برنامه‌هایی برای کارآفرینی زنان و جوانان منطقه.

۶. شناسایی و حفاظت از عناصر طبیعی و تاریخی منطقه، مانند باغات، رودخانه‌های محلی یا بناهای تاریخی، با مشارکت ساکنان و متخصصان برای جلوگیری از تخریب و تقویت هویت شهری.
۷. طراحی و بهبود فضاهای عمومی منطقه ۳، با تمرکز بر تقویت تعاملات اجتماعی، نظیر ایجاد پیاده‌راه‌ها، میدان‌های محلی و فضاهای تفریحی و فرهنگی با الهام از ویژگی‌های بومی و معماری قزوین.
۸. استفاده از فناوری‌های نوین در مدیریت شهری محدوده مورد مطالعه، شامل مدیریت انرژی در ساختمان‌ها، بهبود سیستم جمع‌آوری و بازیافت پسماندها، و توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل پایدار، نظیر خطوط دوچرخه‌سواری و حمل‌ونقل عمومی.
۹. اجرای مقررات شهری متناسب با منطقه ۳ قزوین، به‌ویژه برای کنترل توسعه بی‌رویه، حفاظت از فضاهای باز و سبز و افزایش کیفیت طراحی و ساخت و سازها با در نظر گرفتن ارزش‌های منظر شهری.
۱۰. برگزاری برنامه‌های منظم برای سنجش و ارتقای زیست‌پذیری، از طریق ارزیابی مستمر مولفه‌هایی مانند دسترسی به خدمات شهری، رضایت شهروندان و کیفیت محیط‌زیست شهری.

فهرست منابع

- احمدی، تقی و ذاکر حقیقی، کیانوش و پورجوهری، امیرحسین. (۱۴۰۰). تأثیر مؤلفه‌های کالبدی تبلیغات شهری در آلودگی بصری منظر شهری. رشت : مجله دانش شهرسازی.
- اسماعیل دخت، مریم. (۱۳۹۹). نسبت تحولات قوانین و برنامه‌های توسعه شهری با منظر شهر معاصر شیراز (رساله منتشر نشده دکتری معماری منظر). تهران: پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران.
- پوراحمد، احمد و ابدالی، یعقوب و الله قلی‌پور، سارا. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی آثار حکمروایی مطلوب بر زیست‌پذیری شهری؛ مطالعه موردی: کانون‌های جرم‌خیز مناطق ۱۱ و ۱۲ شهر تهران. اصفهان: نشریه برنامه‌ریزی فضایی.
- پورباقر، سمیه. (۱۴۰۲). رویکردی طراحی مبنا به معماری سرآمد: تعامل هویت بومی و فناوری‌های نوظهور. تهران : نقش جهان - مطالعات نظری و فناوری‌های نوین معماری و شهرسازی.
- حیدری تمرآبادی، مینا و کرمی، تاج‌الدین. (۱۴۰۱). تحلیل نقش مولفه‌های منظر شهری بر کیفیت محیط زیست شهری و رفتار زیست‌محیطی شهروندان (مطالعه موردی: مناطق ده‌گانه کرج)، اصفهان: فصلنامه پژوهش‌های فضا و مکان در شهر.
- ذکاوت، سینا و رضایی، محمدرضا و پیام، حاتم. (۱۳۹۹). ارتقاء سرزندگی در فضاهای شهری با تأکید بر رویکرد ساماندهی منظر شهری (مطالعه موردی: شهر یاسوج). آمایش محیط، ۱۳(۵۰)، ۱۹۷-۲۱۵.
- رزاقیان، فرزانه و رهنما، محمدرحیم. (۱۳۹۸). تحلیل مولفه‌های شهر اکولوژیک در ساختمان‌های بلندمرتبه کلان‌شهر مشهد. سبزوار: فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک.
- سحرخیز، مهسا و زندیه، مهدی. (۱۳۹۷). معماری منظر؛ گستره ای بی انتها. قزوین: نشریه علمی اندیشه معماری.
- سلیمانی مهرنجانی، محمد و تولایی، سیمین و رفیعیان، مجتبی و زنگانه، احمد و خزائی نژاد، فروغ. (۱۳۹۵). زیست‌پذیری شهری: مفهوم، اصول، ابعاد و مولفه‌ها. تهران: نشریه پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری.
- سیف الدینی، فرانک و رهنمایی، محمدتقی و فرهودی، رحمت اله و جعفری مهرآبادی، مریم. (۱۳۹۳). روش شناسی مطالعات منظر شهری در گردشگری، بابلسر: مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری.
- شاملو، شبنم و نقی‌زاده، محمد و حبیب، فرح. (۱۳۹۷). واکاوی رویکردها و زمینه‌های نظری و تدوین چارچوب مفهومی منظر شهر، تهران: فصلنامه معماری و شهرسازی آرمانشهر.
- شفیع، ندا و کیانی ده‌کیانی، غلامرضا و ناسخیان، شهریار و آقابابایی، احسان. (۱۴۰۳). بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی در حفاظت از منظر شهری تاریخی تهران: ارزش‌ها، ادراک شهر و روایت هویت محلی. تهران: نامه معماری و شهرسازی.

- شماعی، علی و ساسان‌پور، فرزانه و مرادی، ثروت‌اله. (۱۳۹۶). *ارزیابی پایداری محله‌های شهری با استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (مورد مطالعه: محله‌های منطقه ۶ شهرداری تهران)*. تهران: فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست.
- کریمی رهنما، آرزو و جمالی، سیروس و ستارزاده، داریوش و فرامرزی اصلی، مهسا. (۱۴۰۱). *شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی توسعه حمل‌ونقل محور (TOD) با تاکید بر ساختار کلان شهری (مورد: تبریز)*. تهران: فصلنامه جغرافیایی سرزمین.
- طاهباز، منصوره و محبی، حمید. (۱۴۰۲). *ریشه‌ها و مفاهیم توسعه منظرگرا-بوم‌گرا و زمینه‌های مشترک آن با معماری و شهرسازی ایرانی*. تهران: نشریه منظر.
- طرح توسعه و عمران شهر قزوین و حوزه نفوذ. (۱۳۹۰). شهرداری قزوین.
- عرفانی، مژده و بحرینی، سیدحسین و طبیبیان، منوچهر. (۱۳۹۷). *بهره‌گیری از تفکر شهرسازی منظر در فرایند مطالعات طرح‌های توسعه شهری ایران (مطالعه موردی: طرح جامع سیما و منظر شهر کرج)*. تهران: دوفصلنامه معماری و شهرسازی پایدار.
- عرفانی، مژده و بحرینی، سید حسین و طبیبیان، منوچهر. (۱۳۹۸). *تبیین فرایند تحقق منظر پایدار در شهر معاصر با بهره‌گیری از نظریه شهرسازی منظر*. سنجندج: فصلنامه مطالعات شهری.
- قورچی، سلیمانی. (۱۴۰۲). *مؤلفه‌های سنجش پایداری متابولیسم شهری بر مبنای رهیافت شهر باز مولد*. تهران: نشریه توسعه پایدار محیط جغرافیایی.
- مثنوی، محمدرضا و متدین، حشمت اله و صابونچی، پریچهر و همتی، مرتضی. (۱۴۰۰). *تحلیل مفهوم منظر و رویکرد منظر از سطح نظری تا عرصه اجرایی: مرور ادبیات نظری*. تهران: مجله منظر.
- محمدی یل‌سویی، مهرداد و منصوری اطمینان، ابوالفضل. (۱۴۰۲). *سنجش و تحلیل فضاهای زیرسطحی شهری از منظر مؤلفه‌های سازنده فضاهای زیرسطحی زیست‌پذیر (مورد پژوهی: ایستگاه مترو شریعتی-امام خمینی شهر مشهد)*. مشهد: کنفرانس ملی شهرسازی و معماری دانش بنیان.
- محمدی ده چشمه، پژمان و زیاری، یوسفعلی و توکلان، علی. (۱۴۰۱). *بررسی و اولویت‌بندی زیست‌پذیری مناطق و محلات شهر شهرکرد*. ملایر: فصلنامه آمایش محیط.
- همتی، مرتضی و صابونچی، پریچهر. (۱۴۰۰). *ادراک‌کننده، ادراک شونده، محصول ادراک (ارزیابی تعابیر صاحب‌نظران از مؤلفه‌های تعریف منظر)*. تهران: مجله منظر.
- یوسفی، محرم و فلاح تبار، ناصر و استعلاجی، علیرضا. (۱۴۰۲). *بررسی و ارزیابی ساختار شهری با رویکرد توسعه پایدار (مورد مطالعه: شهر اردبیل)*. تهران: مجله تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی.

- Deng, Longyun. Zhang, Qin. Cheng, Yu. Cao, Qian. Wang, Zheye. Wu, Quanyuan. Qiao, Jianmin (2022), *Underlying the influencing factors behind the heterogeneous change of urban landscape patterns since 1990: A multiple dimension analysis*, Usa: Ecological Indicators, Volume 140
- Endreny, Alex. (2022). *Landscape Urbanism: History, Theory, and Practice*. New York: Routledge.
- Ipek, Fatma (2022), *On Atmosphere as a Visual Phenomenon in Architectural Aesthetic*. R Husain HERITAGE AND THE CITY: Values and beyond 1-11. Istanbul: Cinius Yayanlari .
- Lindholm, Gullina. (2011). *Visible gestures: On Urban Landscape Perspectives in Planning*. New York: Planning Theory, 11(1), 5-19.
- Lindholm, Gullina. (2012). *'Landscape Urbanism' and its Potential for Sustainable Urban Development*. New York: Proceedings of the 48th ISOCARP Congress 2012.
- Marshall, Wesley E. (2013), *An evaluation of livability in creating transit-enriched communities for improved regional benefits*. University of Colorado Denver, USA: Research in Transportation Business & Management, 54-68.

- Mu, Yung. & Zhao, Ming. (2022). *Landscape Urbanism: A Review of Research Progress and Future Prospects*. China: Sustainability, 14(3), 1518.
- Pentead, Homero Marconi. (2021). *Urban open spaces from a dispersal perspective: lessons from an individual-based model approach to assess the effects of landscape patterns on the viability of wildlife populations*. Usa: University of Orego, Urban Ecosystems, 24(4), 753-766.
- Van Berkel, Derek, Shashidharan, A., Mordecai, R. S., Vatsavai, R., Petrasova, A., Petras, V., ... & Meentemeyer, R. K. (2019). *Projecting urbanization and landscape change at large scale using the FUTURES model*. Usa: Land, 8(10), 144.
- Waldheim, Charles. (Ed.). (2006). *The Landscape Urbanism Reader*. New York: Princeton Architectural Press.
- Wang, Yafei, He, Y., Fan, J., Olsson, L., & Scown, M. (2024). *Balancing urbanization, agricultural production and ecological integrity: A cross-scale landscape functional and structural approach in China*. China: Land Use Policy, 141, 107156.
- Xie, Yanhua., Hunter, M., Sorensen, A., Nogeire-McRae, T., Murphy, R., Suraci, J. P., ... & Lark, T. J. (2023). *US farmland under threat of urbanization: future development scenarios to 2040*. Usa: Land, 12(3), 574.
- Zhou ,Bing-Bing., & Ligang Lv. (2020). *Understanding the dynamics of farmland loss in a rapidly urbanizing region: a problem*. USA: Arizona State University, Landscape Ecol .